

OORLOGSBELEVENISSEN VENLO 1944

**OPGETEKEND DOOR MIJN¹ VADER,
JAN SPAPENS (1901-1982)**

¹ Wim Spapens, *1936

Mijn vader heeft in de Tweede Wereldoorlog van 2 september 1944 tot 9 juni 1945 een spannend dagboek bijgehouden. Spannend, want de bevrijders waren vlakbij: de overkant van de Maas was al bevrijd, maar Venlo, dat aan de Duitse kant van die rivier ligt, kreeg nog veel ellende te verduren voor het zo ver was: razzia's, bombardementen, beschietingen, honger en zelfs een verdrijving van de bewoners, evacuatie genoemd.

Waarom waren wij eigenlijk uit het landelijke Wernhout/Zundert naar Venlo vertrokken? Vader werkte bij de douane aan de grens met België: Wernhout. Wij woonden daar in een huis, 'twee onder een kap', tegenover de kerk. Mijn oudste broers Adri (*1927) en Tonny (*1928) zaten in 1940 in klas 6 en 5 van het 'lager onderwijs' en zouden voor vervolgonderwijs (MULO) naar Breda moeten fietsen. Vader vond dat bezwaarlijk en solliciteerde naar eenzelfde baan in een grensplaats waar vervolgscholen waren: Venlo. Hij kon toen niet voorzien welke ellendige gevolgen dat zou hebben voor zijn gezin. Zelf heb ik vaak gezegd: "Waren we maar in Wernhout gebleven!" Dan zou veel oorlogsellende ons bespaard zijn gebleven. Onze neefjes en nichtjes daar, zei ik soms een beetje jaloers, die hebben heel de oorlog lekker aardbeien gegeten en van de oorlog niet veel gemerkt, terwijl wij ... Ja, terwijl wij, zo vertelt vader, gebombardeerd en beschoten werden en om eten moesten bedelen in dorpen vlakbij Venlo. Zelf werd ik tijdens zo'n bedeltocht ("Hebt u een boterham voor me?") weggejaagd.

Ik heb Vaders verhaal, op enkele komma's na, ongewijzigd overgenomen.

OORLOGS BELEVENISSEN VENLO 1944

Het Is zaterdagmiddag 2 september, Toon Janssen² heeft van zijn werkgever verlof gekregen om zijn familie te bezoeken. Hij zou om 1.45 uur naar Breda vertrekken, doch den trein heeft hier al een uur vertraging. We zitten zonder gas, Zuid-Limburg, vanwaar we het gas moeten betrekken is gebombardeerd.

Op 3 september Zondagmorgen, zien we de groote verkeerswegen der stad vol met terugtrekkende soldaten. De helden zijn op de vlucht vanuit Noord-Frankrijk en België. Des namiddags omstreeks 4.30 uur krijgen we een hevig bombardement, het vliegveld wordt door een groote formatie

² Neef uit Zundert, die tewerkgesteld was in Duitsland en bij ons logeerde.

bommenwerpers aangevallen en vernield. Op den Herungerweg zijn verschillende slachtoffers te betreuren.

Op 4 september ziet men in de stad nog steeds een vluchtend leger, de menschen gaan niet meer werken. Des namiddags begint de eerste razzia op burgers, ik vlucht het veld in en heb den middag in een broeikas doorgebracht. 's Avonds beginnen de beulen van Europa met het vernielingswerk op het vliegveld, we zien groote branden en hooren hevige ontploffingen. Mutsaertsoord, een herstellingsoord voor R.K. spoorwegpersoneel, gaat gedeeltelijk in vlammen op.

Op 5 September moet elke persoon die op straat aangetroffen wordt, op het vliegveld gaan werken, er moet een startbaan in orde gemaakt worden.

Op 6 September gaan de nog op het vliegveld aanwezige vliegers vertrekken. Het is een geraas van de motoren dat hooren en zien vergaat, Goerings beroemde luchtmacht gaat op de vlucht. Ook de Duitsche burgers en landverraders, N.S.B.'ers, vluchten de stad uit.

Op 7 September hooren we nog geregeld ontploffingen op het vliegveld. 's Middags verschijnen 2 soldaten in de straat, ze gaan elk huis binnen, we denken aan razzia en vluchten weg, het was echter om rijwielen te doen. Toon Janssen z'n fiets valt de dieven in handen.

Op 8 September hooren we nog hevige ontploffingen op het vliegveld, we slapen voortaan in den kelder.

Op 9 September wordt door aanplakking bekend gemaakt, dat ieder persoon boven de 14 jaar op straffe van de dood verplicht is voor de Duitsche weermacht graafwerk te verrichten.

Van 10 tot 15 September zijn rustige dagen geweest, we hebben ons steeds schuil gehouden.

Op 16 September wordt door aanplakking bekend gemaakt, dat indien niet door de mannelijke bevolking voor de Duitsche weermacht gewerkt wordt, ieder persoon boven de 15 jaar ter plaatse waar hij gevonden wordt zal

worden doodgeschoten. Geheel de stad is in opschudding³, ieder voelt dat er iets gaat gebeuren en vreest den gehaten mof.

Op 17 September gaan we om 5.30 uur naar de H. Mis. Geheel Venlo schijnt 's nachts het besluit genomen te hebben om te gaan werken. We hooren menschen zingende de stad intrekken en besluiten ook te gaan. Het is een drukte van belang aan het opgegeven punt van samenkomst, 'de brug'. Duizenden mannen en jongens zijn samengestroomd. Men ziet er priesters en kloosterlingen, dokters en notarissen, elke rang en stand is opgekomen.

Op het vliegveld vinden nog hevige ontploffingen plaats, we zien ook Russische arbeiders en arbeidsters.

Op 18 en 19 September verrichten we graafwerk voor de beulen.

Op 20 September voormiddag nog graafwerk verricht, des namiddags besluit ik thuis te blijven. Er verschijnen veel Engelsche vliegers boven Venlo en we hooren hevig kanongebulder.

Tot 25 September hebben we ons schuil gehouden.

Op 26 September verschijnt er weer een aanplakbiljet waarin gewaarschuwd wordt, dat indien niet voldoende personen komen werken, 20 gijzelaars op de markt worden doodgeschoten en 2000 personen naar Duitschland zullen worden vervoerd.

Op 27 September gaan weer duizenden menschen werken, ook wij gaan. Des voormiddags wordt het station gebombardeerd, 't is totaal onbruikbaar geworden.

Van 28 tot 30 September verrichten we weer graafwerk voor onze onderdrukkers, op 30 September zien we duikbommenwerpers in actie.

Op 1 en 2 October valt er niets bijzonders voor, we zijn ondergedoken.

Op 3 October zijn er 12 gijzelaars opgehaald, waaronder de Zeer eerw. Pater Rector Schimmel, O.F.M.⁴ en Dr van Rooy.

³ Vanwege de gevaarlijke situatie hoefde ik (Wim Spapens) niet naar school en zou ik ook door de in januari volgende evacuatie het gehele derde schooljaar missen, wat ik nooit als een echt gemis ervaren heb!

Van 4 tot 7 October is er niets voorgevallen.

Op 8 October Zondagavond, staat aan het station een trein met mensen uit de Peel, die worden naar Duitschland gevoerd. Het Roode Kruis haalt bij de burgers eten op, we geven ons laatste brood mee.

Op 9 October gaan we naar de grens en naar Velden om aardappelen te kopen, de voorraad geraakt op dus moet, hoe gevaarlijk het ook is, er op uit gegaan worden. Des middags zijn we op deze plaatsen 500 Kg aardappelen gaan halen.

Op 10 en 11 October valt niets bijzonders voor.

Op 12 October heeft er een groote razzia plaats, het is een zwarte dag voor Venlo, talrijke personen vallen de groene⁵ bloedhonden in handen. We hebben ons 30 uur onder den vloer verstopt.

Op 13 October krijgen de gijzelaars meer bewegingsvrijheid, ze mogen naar huis doch moeten zich geregeld komen melden. Des middags krijgen we weer een zwaar bombardement te doorstaan. De Parade en de Nassastraat zijn zwaar getroffen, er zijn talrijke slachtoffers (47), waaronder Dr van Rooy.⁶ Het Arsenaal, een gebouw uit de 17^e eeuw is een groote puinhoop.

Op 14 October gaan vele personen de gehavende stad bezichtigen en het puin helpen opruimen, talrijke slachtoffers liggen er nog onder bedolven.

Op 15 October krijgt het nog niet tot zichzelf gekomen Venlo weer een zwaar bombardement te doorstaan, dat dood en vernieling brengt. De Spoorstraat en de Roermondschestraat zijn zwaar getroffen, we zien de bommen naar beneden komen, er zijn weer vele slachtoffers.

Op 16 tot 27 October valt niets te melden, er verschijnen wel veel vliegers en de bevolking is erg zenuwachtig.

Op 28 October voormiddag, krijgt Venlo weer een zwaar bombardement te verwerken, des middags volgt een tweede bombardement. We durven niet

⁴ Van de orde van de franciscaanse minderbroeders van onze parochiekerk.

⁵ De Grünhe Polizei!

⁶ Onze huisarts, door een scherf getroffen in de hals.

de straat op zoodat we niet weten welk deel van de stad getroffen is, waarschijnlijk is het de omgeving Maasbrug.

Op 29 October zijn we nog niet van de schrik bekomen, of we krijgen voor de zesde maal een zwaar bombardement, het wordt ondraaglijk en het schijnt of geheel de stad vernield moet worden, er zijn ongeveer 100 slachtoffers.

Op 30 en 31 October valt niets bijzonders voor.

1 November is ook een rustige dag.

Als op 2 November 2 Duitse tanks over de brug willen, schuift de brug van haar pijlers en is voor het verkeer onbruikbaar geworden. 's Morgens verricht de Gestapo in de Waldeck Pymontstraat⁷ een huiszoeking, we schrikken als we dat tuig zien.

Op 3 November voormiddags, krijgen we weer een bombardement, nu zijn over de stad verspreid, verschillende bommen gevallen, van schade of slachtoffers hooren we niets meer.

Op 4 November hebben we weer een angst gehad, we moesten weer een zwaar bombardement⁸ doorstaan en wel van dichtbij nl. omgeving station. Het was vreeselijk we hoorden de vliegmachines razen, de bommen fluiten en gieren en over ons huis rollen alles rammelde schudde en beefde, we zijn natuurlijk den kelder ingevlucht en denken dat het met ons gedaan is. We bidden hoewel het haast onmogelijk is, en vragen den Almachtigen God dat Hij ons toch spare. Het licht gaat uit en steeds komen de vliegers terug en hooren we het gegier en geraas. Den keldervloer stoot en schudt van elken bominslag, we hooren glasscherven vallen en denken dat we volop stukken hebben. De kleine kinderen beginnen van angst te huilen, we kruipen allen dicht bij elkaar en wachten af, alles aan ONZE LIEVE HEER overlatende. Als het geraas wat is geminderd durven we even naar boven te gaan kijken, het blijkt dat we er genadig zijn afgekomen en zijn O.L. Heer dankbaar. Wel hebben we glasschade, doch onze buurtbewoners hebben het slechter

⁷ Wij woonden daar op nummer 4

⁸ Na zo'n bombardement ging ik eens met mijn vriend Dikke Jan uit de Rooddorpstraat binnen in een gebombardeerd huis: ik vond een stuk van een luchter met mooi geslepen glaasjes en een album met ansichtkaarten waarop groeten aan Mein Liebchen e.d. Toen ik met mijn buit thuis kwam, kreeg ik van mijn moeder een draai om mijn oren en de opdracht een en ander als de vliegende bliksem terug te brengen.

getroffen. De Panhuisstraat en de Kaldenkerkerweg, zijn gedeeltelijk van de wereld weggevaagd, weer betaalde Venlo zijn tol. Talrijke slachtoffers zijn al geborgen, talrijke liggen nog onder het puin. Men zou graag gaan helpen, doch zijn gedoemd om thuis te blijven, de groene beulen zijn nog in de stad op mensenjacht.

We zitten nu zonder gas, licht en water, er woedt een grote brand. De Enfa fabriek staat in brand en spreidt een vonkenregen over de stad. Gelukkig blijft de brand beperkt, het verkeer komt door de Waldeck Pymontstraat. 's Nachts wordt er aan de deur geklopt, we hooren soldaten en houden ons stil want we denken aan razzia. Later blijkt dat het om onderdak voor den nacht te doen was, bij de bureen hebben ze den nacht doorgebracht.

5 November Zondagmorgen verloopt rustig, iedereen is onder den indruk van de belevissen van Zaterdag. Den aanblik die de buurt geeft is alledroevigst. Er wordt wat gewerkt, hier wordt een pan op het dak gelegd, daar een plank gespijkerd. Des namiddags omstreeks 4 uur naderen er weer formaties bommenwerpers en Venlo krijgt het tiende bombardement te doorstaan. Ditmaal is de binnenstad het doel, weer hooren we het geraas en gegier en gerommel der bommen. Den keldervloer stoot en schudt weer bij elken bominslag. Groote branden woeden, den wind is hevig en wakkert het vuur geweldig aan. We weten nog niet wat er brandt, niemand durft zich van huis te begeven. Als het donker wordt is onze straat hel verlicht door den vuurgloed. We kijken uit het dakvenster, tot groote ontsteltenis zien we de St. Martinuskerk in brand staan. Des namiddags om 7.15 uur valt de Martinustoren. We kunnen ons niet bedwingen en gaan naar den brand kijken, even buiten onze woonwijk, op den Burg. Van Rijn Singel heeft men een gezicht op de oude stad Venlo, dus daar naar toe. De Klaasstraat met de mooie Klaaskerk, de Vleeschstraat, de Lomstraat, Gasthuisstraat met de Ned. Hervormde kerk, de Kerkstraat, verschillende oude gebouwen zoals de Martinuskerk met haar schatten, het Weeshuis, huize Schreurs, alles staat in lichterlaaie en met moeite kan men zich goed houden. We begrijpen deze bombardementen niet maar wel weten we dat den gehaten mof van dit alles de schuld is. Hij is de schuld van de rouw en de droefenis die over Venlo gaat.

Op 6 November zien we de bevolking de binnenstad uitvluchten, we krijgen vandaag ook geen brood. Des namiddags van 1.50 tot 2.10 uur hebben we groot luchtgevaar.

Op 7 November vluchten de mensen weer de stad uit, we hooren granaten over Venlo suizen.

Op 8 November zien we nog vluchtende mensen, niemand durft in de binnenstad te blijven. 's Avonds zien we de schijnwerpers die het front verlichten.

Op 9 November is het slecht weer, het kanongebulder is zwak.

Op 10 November 's middags komt kleine Johan huilende binnen geloopt "ze schieten, ze schieten" er vliegt nl. een granaat over ons huis en slaat nabij het vliegveld in en maakt één slachtoffer. Men heeft vandaag 12 zusters onder het puin gehaald.

Op 11 November 's nachts 12.45 uur worden we opgeschrikt door hevig machinegeweer vuur. Een vlieger beschiet de Kaldenkerkerweg en laat 2 bommen vallen. We hebben 's morgens weer water. 't Is vandaag St. Martinusdag, de schutspatroon der stad. Zijn kerk staat eenzaam en geheel uitgebrand midden tusschen de puinhopen. 's Avonds is het front⁹ weer verlicht.

Op 12 November zijn we na zooveel weken allen weer eens naar de H. Mis geweest, des namiddags beginnen de Duitschers het spoorweg emplacement op te blazen.

Op 13 November draaien we¹⁰ met behulp van een rijwieldynamo electrisch licht.

Op 14 November hooren we zeggen dat er al ruim 300 slachtoffers geborgen zijn.

15 November is een rustige dag.

⁹ De Engelsers vielen aan van de Blerickse overkant van de Maas!

¹⁰ Dat was, behalve hout zoeken voor de kachel, een van mijn taken

Op 16 November hooren we weer het kanongebulder, 's middags verschijnt er een S.A. man die huis voor huis binnen gaat om rijwielen te roven, den dief valt enkel een fietspomp en een ouden band in handen.

Op 17 November zien we de terugtrekkende soldaten met zwaar geschut. Het geschut van het front is zeer duidelijk te hooren, het front lijkt naderbij te komen en 's avonds hooren we een hevig artillerie duel. Het huis schudt en de ramen rammelen, we durven niet goed naar bed, 't is een geweld en geraas om bang van te worden.

Op 18 November nog hevig artillerie vuur, er is weer een aanplakking bekend gemaakt, dat de mannelijke bevolking van boven de 16 jaar graafwerk moet verrichten. 's Middags om 2.15 uur krijgen we weer een bombardement, de bommen gieren weer over ons huis. Op de Stalbergweg slaat een bom in een kelder, door houtsplinters wordt den heer Handels gedood. 's Avonds is het front weer door schijnwerpers verlicht, het artillerievuur houdt nog steeds aan.

Op 19 November zijn we weer naar de H. Mis geweest, er zijn veel vliegers in de lucht, we zien weer eens een Duitsch vliegtuig dat laag over de stad vliegt. Het kanongebulder is niet zoo hevig meer. Des namiddags vliegen de granaten¹¹ weer over Venlo, men hoort ze duidelijk fluiten en inslaan, ongeveer 3.30 uur krijgen we weer een hevig bombardement. Een groote formatie bommenwerpers komt de stad overgevlogen en strooit haar bommenlast over Venlo. De bommen rollen en gieren, den kelder schudt en beeft, we hooren glas rinkelen en denken aan stukken, we bidden dat we gespaard mogen blijven en wachten kalm af. Als het geraas voorbij is en we naar boven gaan kijken zijn we weer dankbaar dat we er met wat glasschade zijn afgekomen. Het was ditmaal dichtbij, we zijn door het oog van de naald gekropen, een serie bommen is nl. terecht gekomen vlak achter de huizen aan den overkant, waar ook enkel groote glasschade is aangericht. Verder zijn er bommen gevallen nabij de Maas en in het centrum der stad. Er woedt weer een brand en er zijn weer slachtoffers gevallen. De kerk van de H. Familie is zwaar beschadigd en als we uit het dakvenster kijken, missen we de toren

¹¹ Granaten, afgeschoten door de Engelsens aan de overkant van de Maas; wij woonden in het nog door de Duitsers bezette gebied ten oosten van de Maas.

van de Dominicanen kerk en van de kerk van Blerick, we weten niet of ze er afgeschoten of afgebombd zijn.

Op 20 November 's morgens om 3.00 uur worden we wakker door hevig schieten, het huis schudt en de ramen rammelen. Vandaag moeten alle personen boven de 16 jaar¹² zich melden, we maken ons weer ongerust voor razzia. Den dag verloopt rustig, we hooren een verschrikkelijk artillerie geschut.

Op 21 November hooren we zeggen dat de Engelsche soldaten nog 5 KM van Venlo zijn. 's Middags trekken groote formaties bommenwerpers over, we zien 9 duikbommenwerpers in actie. Men vertelt dat de eerste Engelsche soldaten in Blerick zijn geweest. Baarlo en Maasbree zijn bevrijd en men is Venlo tot 4 Km genaderd.

Op 22 November 's morgens om 4.30 uur worden we weer wakker door hevig schieten, we hooren dat de Engelschen in Sevenum zijn en dat de Herungerweg zwart ziet van de terugtrekkende helden. Het boevenvolk kan vluchten, dat hebben we in begin September gezien. Ook over de Kaldenkerkerweg trekt het vuilnis van Europa terug. Des namiddags om 1.15 uur krijgen we artillerie-vuur, de granaten fluiten en gieren en slaan in, waar weten we niet.

Op 23 November 's morgens om 6.00 uur worden we weer opgeschrikt door hevig schieten, geheel den dag houdt het aan. De Engelschen zouden Blerick genaderd zijn en ongeveer 200 meter van de Maas zitten. Het artillerievuur wordt 's avonds om 9.00 op zijn hevigst, we gaan even uit het dakvenster kijken en zien een grooten brand.

24 November Vrijdagmorgen brengt ons een hevige schietpartij. Men vertelt dat er in Blerick hevige straatgevechten plaatsvinden en dat de Engelschen voor de brug staan. 's Avonds vertelde men dat Blerick in Engelsche handen was (later blijkt dit niet juist te zijn.) De binnenstad is verboden terrein, tot Spoorstraat en Hamburger Singel mag men komen. Engelsche granaten komen op Venlo en veroorzaken schade aan gebouwen. Ik ontvang geen salaris meer, omdat ik niet voor de Duitschers werk.

¹² Mijn oudste broers Adri, *21 sept. 1927, Tonny, *7 dec. 1928

Op 25 November 's nachts hevig granaatvuur op Venlo, om 5.00 uur heeft er een hevige ontploffing plaats, later bleek dat de Duitschers de Maasbrug hebben opgeblazen. In den morgen vliegen groote formaties bommenwerpers over. Men hoort zoo af en toe een vreselijk gehuil, 't is als of er iets over Venlo suist, men hoort geen ontploffingen enkel een vreeselijk lawaai. Er wordt flink geschoten, men zegt dat Blerick geheel in Engelsche handen is. Gelukkige linker Maasoeverbewoners. We hopen dat wij nu vlug aan de beurt zijn. Het broodrantsoen wordt vandaag ook weer verminderd.

Op 26 November zijn we weer naar de H. Mis geweest , daar Venlo frontstad is, is de R.K. bevolking ontheven van de verplichting om op Zondag de H. Mis bij te wonen. Het is heel den dag een schieten van jewelste, de granaten vliegen over de stad, doch er slaan er ook in. De jongens zijn oude radiotoestellen gaan halen, welke opgeslagen waren in de oude Minderbroeders kerk. We hebben vandaag ook steenkolen gehaald op het spoorweg emplacement terwijl de granaatscherven ons om de ooren vlogen. 's Avonds om 11.00 uur is er een hevig artillerievuur. De granaten vliegen over ons huis en slaan dichtbij in, we durven niet goed naar bed.

Op 27 November gaat als een lopend vuurtje door de stad "t is vandaag groote razzia", we nemen direct onze maatregelen en duiken weg. Ongeveer 10.30 uur komen 2 Grünen kijken in ons huis en vragen of er Männer thuis zijn, er wordt natuurlijk ontkennend op geantwoord. De Grünen kijken vluchtig het huis door en gaan weer verder. We zijn dankbaar dat we voor dit gevaar ook weer gespaard zijn. Het is anders een allerdroevigste dag voor Venlo geworden, heel den dag wemelt het van groen en bruin gespuis. Des middags komen de Grünen en de S.A. helden met een paar honderd geroofde menschen door onze straat, deze worden naar Duitschland gevoerd. Het is een allertreurigst schouwspel, honderden onschuldige mannen en jongens, kinderen nog, worden door de vertegenwoordigers van het Deutsche gezag uit de huisgezinnen gerukt. Is dat oorlog voeren? Het is menschenroof, in strijd met alle wetten der beschaving, een staat die zich hieraan schuldig maakt stelt zich zelf buiten de beschaafde samenleving en verdient de verachting van den geheelen wereld. Vandaag zijn we ook begonnen met zelf brood te bakken.

Op 28 November is het zeer rumoerig, er is zwaar artillerievuur en er zijn veel vliegers. De Gebra garage wordt in puin gegooid, we¹³ komen na 25 uur onder den vloer gezeten te hebben, weer boven.

Op 29 November zwaar artillerievuur en veel vliegers.

Op 30 November hooren we zeggen dat Blerick nog niet in Engelsche handen is. De bevolking wordt door de Duitschers geëvacueerd naar Venlo, 't blijkt nu dat Blerick maar gedeeltelijk vrij is.

Op 1 December wordt er hevig geschoten. 's Middags wordt de Mariakerk en de Familie kerk beschoten, 's avonds krijgen we bericht dat er weer razzia gehouden wordt. We duiken direct weg, het blijft gelukkig rustig.

Daar we nog steeds zonder stroom zitten en het licht maken met behulp van de rijwieldynamo wel vervelend wordt, maken we zelf kaarsen van den afval en het kaarsvet, dat Piet van de Paters¹⁴ heeft gekregen.

Op 2 December zien we Spitfires in actie, ze spuwen werkelijk vuur. Des middags moeten we een hevig granaatvuur incasseren, het broodrantsoen wordt vandaag weer verminderd.

Op 3 December om 5.30 uur worden we wakker door hevig granaatvuur dat op Venlo neerkomt. Het schieten is zoo hevig dat we ons ongerust maken, we kleeden ons aan en blijven in den kelder. Circa 8.30 uur hooren we een hevige knal, gekraak en glasgerinkel, zoodra het enigszins kan gaan we even boven kijken en merken dat we volop in de scherven zitten. We hebben een gat in het dak en geen ruit is er nog heel, zoo is het in heel de straat. Tot 12 uur blijft het hevig schieten aanhouden nadien is het wat minder, maar boven is het nog niet bekwaam. 's Avonds slaat er nog een granaat in, 't is een ruïne in de Waldeck Pymontstraat (later hooren we dat er op 3 december 65.000 granaten op Venlo afgeschoten zijn.)

Op 4 December verschijnt er een Duitse soldaat in de straat, hij moet mannen hebben om te werken. Hij schreeuwt en dreigt tot hij eindelijk 2 slachtoffers heeft. Men hoort nu dat Blerick in Engelsche handen is. 's

¹³ Vader en twee oudste broers hadden zich verscholen in de kruipruimte onder de woonkamer.

¹⁴ Van de parochiekerk, waar hij misdienaar was.

Middags spijkeren we ons huis dicht en leggen pannen op het dak, den avond brengen we in de kelder door vanwege de kou, het huis tocht zoo.

Op 5 December zien we veel vliegers, Spitfires, bommenwerpers, transportvliegtuigen. Het schieten is veel minder, 's avonds is het front weer verlicht en wordt het schieten ook weer heviger. Het is St. Nicolaas avond, de kinderen zingen een St. Nicolaasliedje maar weten al dat de Goede Sint dezen nacht niet komen kan. We hebben alleen wat droog brood in huis, geen boter en geen belegging. Zoo zal een der mooiste kinderfeesten mislukken. Met de levensmiddelen is het erg gesteld, we krijgen allang geen aardappelen meer op de bonnen, vleesch of boter kennen we niet meer, zoo is het met alles, het is hoog tijd dat er verandering komt, anders gaan we den hongersnood in. Maar niettegenstaande alles, houden we goeden moed.

Op 6 en 7 December valt niets bijzonders voor.

Op 8 December krijgen we wat granaatvuur, 's avonds is de keuken en de achterkamer hel verlicht door de zoeklichten van het front.

Op 9 December gaan de groote jongens kolen halen, men komt weer waarschuwen voor razzia, 't blijkt echter een loos gerucht. Door de Waldeck Pymontstraat komen menschen met hun inboedel, voorzoover ze die mee kunnen nemen, het zijn stadsgenoten van het zuidelijk gedeelte, die hun woning moeten verlaten. Ik ontvang weer salaris, via een achterdeurtje.

Op 10 December vliegt de Duitse kat¹⁵, door ons zoo genoemd vanwege het lawaai, nog al dikwijls over Venlo, Met de levensmiddelen wordt het allerdroevigst, onze voorraad raakt op. Op de bonnen krijgt men niets meer, een brood in de week is alles wat we krijgen en hiervoor moet men uren in de rij staan. 's Middags zien we granaten inslaan bij het Mutsaertsoord. Alle R.K. kerken, die nog bruikbaar zijn, zijn gesloten, de H. Mis wordt voortaan gelezen in particuliere woningen.

Op 11 December zien we weer menschen die moeten evacueren, het zijn de bewoners van nabij de Maas, die hun huis moeten verlaten. 's Middags slaan weer granaten in nabij het Mutsaertsoord, circa 3.30 uur vallen de granaten bij ons in de straat en omgeving.

¹⁵ V 1

Op 12 December valt niets voor, we zitten sinds Zondag zonder brood, gelukkig hebben we nog wat meel, dus bakken we zelf een broodje. 's Avonds komt Mevr. Bertels vertellen dat we zullen moeten evacueren naar Friesland.¹⁶

Op 13 December is geheel Venlo in opschudding, er is door een aanplakking bekend gemaakt dat op bevel van de Höhere S.S. Polizei Führer geheel het door de Duitsers bezette gebied van Limburg moet evacueren naar het noorden van Nederland. Geheel de bevolking is diep onder den indruk. Des middags richt het granaatvuur weer veel schade aan.

Op 14, 15 en 16 December geregeld granaatvuur op Venlo.

Op 17 December hooren we hevig schieten, gelukkig komen niet veel granaten in de stad terecht. 's Avonds vliegt er geregeld een vliegtuig over de stad, ongeveer 10.30 uur begint deze vlieger te schieten, we vluchten de kelder in, we hebben dezen avond, sinds langen tijd, weer stroom.

Op 18 December vliegen wat granaten over de stad.

Op 19 December zijn we aardappelen en wortelen gaan rooien nabij de grens. Met de levensmiddelen is het treurig gesteld, Venlo is den hongersnood nabij. Er is haast niets meer te krijgen, zoo nu en dan krijgt men een brood, aardappelen zijn er niet meer te koop. Er moet vlug uitkomst komen anders krijgen wij ook den honger in huis. De stad heeft ook een treurige aanblik, geen huis is er dat niet beschadigd is, elke straat heeft haar puinhoop en nog wordt er dagelijks kapot geschoten.

Op 20 December weer granaatvuur, we gaan weer aardappelen rooien en komen met 50 Kg thuis. 't Is anders geen pretje om onder granaatvuur aardappelen te rooien. 's Avonds zitten we weer zonder stroom, dus weer licht gemaakt met behulp van de rijwieldynamo.

Op 21 December weer aardappelen gerooid, dus de eerste dagen hebben we weer wat te eten. Er verschijnt een aanplakbiljet van den stadscommandant dat alle mannelijke personen van 18 tot 50 jaar zich moeten melden voor

¹⁶ Dankzij een almanak met afbeeldingen van streekkleding probeerde ik me een voorstelling te maken van de mensen die daar wonen...

graafwerk.¹⁷ Indien geen gehoor wordt gegeven aan dezen oproep, zal als straf de evacuatie en wegvoering naar Duitschland voor arbeidsinzet volgen. 's Avonds hebben we weer stroom.

Op 23 december ontvangen we een Kerstpakket en een zakje aardappelen.

Op 24 December zijn we om 8.30 uur naar de H. Mis geweest in de woning van de heer Lamers, Hertog Reinoudsingel. 's Middags trekken groote formaties bommenwerpers over.

Op 25 December zijn we allen weer naar de H. Mis geweest. 't Is een treurige Kerstmis, hoewel het rustig is. Het is alledroevigst gesteld met onze levensmiddelen, brood is er niet meer, om van het overige maar niet te spreken. Gelukkig krijgen we van een goeden kennis wat brood, zoodat we met de Kerstdagen een drogen boterham kunnen eten.

Op 26 en 27 December valt er niets bijzonders voor.

Op 28 December gaan we weer om wat eten uit. We krijgen wat melk in busjes, wat puddingpoeder en boterhamsmeersel. Het is allemaal voor het kindje, onze kleine lieveling ontvangt al ongeveer 1½ liter melk per week, daar moet ze van groot worden. Gelukkig kunnen we voor haar in de weer zijn en wel zoo dat ze nog niets te kort komt, ze ziet er dan ook prachtig uit en groeit dat het een lust is.

Op 29 December Vrijdagmorgen worden we gelukkig gemaakt met 14 maal 7 rantsoenen eten uit de gaarkeuken. Dit hebben we te danken op de eerste plaats aan Drs. Scheffers (directeur der Middenstandsbank) en aan den heer Schoenmakers, terwijl de familie Bertels ook niet vergeten mag worden. Mijnheer Bertels heeft alle moeite gedaan om voor ons te eten te krijgen. Op 30 December gaan we naar Schandelo en proberen daar aardappelen te kopen, doch het lukt niet. Van een Venlosche familie, die daar geëvacueerd is, krijgen we een brood en wat bruine boonen, onderweg naar huis krijgen we van een paar jongens wat aardappelen. Des middags gaat moeder met de jongens nog wat tarwe halen, alles onder groot levensgevaar want geregeld slaan de granaten in. Het is in onze buurt weer druk met evacuees. Een groot gedeelte van de binnenstad moet weer worden ontruimd. Het is een droevig

¹⁷ Vlakbij ons huis, Hertog Reinoudsingel, werd een tankwal gegraven

gezicht als men door de Venlosche wijken loopt, overal kapotte huizen. We hebben sinds vorige week vrijdag geen brood meer kunnen kopen, het eenigst artikel dat de distributie ons geven kon is wat zout, zoo gaan we het oude jaar beëindigen. We hopen dat het nieuwe jaar ons de lang verwachte verandering brengen zal.

Op 31 December hebben we de H. Mis bijgewoond in het huis van de familie Koetsenruiter. Er trekken groote formaties bommenwerpers over. Moeder is met de jongens om tarwe geweest, ze brengen 3 Kg mee en wat aardappelen en 20 sneedjes brood. Des avonds trekken weer groote formaties bommenwerpers over.

Op 1 Januari 1945 zien we weer eens een Duitsch vliegtuig.

Op 2 Januari gaan we weer eens naar Schandelo, probeeren wat aardappelen te kopen, het is een vergeefsche reis geweest.

Op 3 en 4 Januari valt niets voor.

Op 5 Januari krijgen we een half brood per man, dit is het eerste brood dat we op de bon krijgen sinds Vrijdag voor Kerstmis.

Op 6 Januari krijgen we een half ons tabak, sinds September hebben we geen tabak meer kunnen kopen.

Op 7 Januari wordt wat geschoten.

Op 8, 9 en 10 Januari valt niets te beleven.

Op 11 Januari verschijnt er een aanplakbiljet dat vermeldt, dat de evacuatie doorgaat. De burgemeester waarschuwt de bevolking, en stelt Arcen ten voorbeeld, daar is de evacuatie ten strengste toegepast.

Op 12 en 13 Januari valt niets voor.

Op 14 Januari begint de evacuatie der stad Venlo. Het eerste transport vertrekt naar Kaldenkerken om vandaar met den trein verder te reizen. De Veldenscheweg moet ontruimen omdat er geen 500 personen zijn om de voetreis aan te vangen. De Grunen houden razzia tot ze voldoende Menschen hebben voor een transport.

Op 15 Januari werkt het distributie-kantoor niet meer.

Op 16 januari is het een rustigen dag.

Op 17 Januari komt de Grünen Politzei ons mededelen dat we moeten evacueeren. We maken ons reisvaardig, doch later besluiten we om in ons huis te blijven en kalm af te wachten.

18 Januari blijft een rustigen dag. Het evacuatie spook dreigt nog steeds, de bewoners der stad bespreken op straat of binnenshuis de probleemen die deze volksverhuizing aangaan. Het hoognodige lijfsgoed en den anderen artikelen waaraan men gehecht is, zijn ingepakt. Kalm en rustig wordt het tijdstip afgewacht waarop ook wij onze woning moeten verlaten.

Op 19 Januari circa 2.00 uur verschijnt er een troep Grünen in de straat die huis aan huis gaan zeggen dat men moet evacueeren. Ook wij krijgen de aanzegging, we nemen ze erg kalm op en zijn nog niet van plan te vertrekken. We vertellen den mof dat we ons klaar zullen maken. Enkele buurtbewoners hebben er meer haast achter gezet en vertrekken al spoedig, enkele anderen hebben uitstel gekregen tot Zaterdag of moeten wachten op een vervoermiddel dat voor gebrekkige menschen beschikbaar is gesteld.

De Politzei komt geregeld kijken of we werkelijk van plan zijn te vertrekken. Het is inmiddels 5.00 uur geworden en nog zijn de moffen in de straat en laten ons niet vrij. We vragen om uitstel tot den volgenden dag, in verband met het koude weer. We hebben nog zoo'n klein kindje en het sneeuwt zoo. Den beul is niet te vermurwen, wordt kwaad en dreigt ons zonder bagage het huis uit te zetten als we niet binnen een half uur klaar zijn.

Nu het dan ernst bleek te zijn hebben we ons gehaast om klaar te komen en zoo stonden wij dan om ruim 6.00 uur met onze 8 kinderen en een beetje bagage op straat. Geen dak meer boven ons hoofd en den kouden wind waait en de natte sneeuw dwarrelt om onze hoofden. Zoo gaan we de onzekere toekomst in, Kaldenkerken¹⁸ is de plaats waar wij ons moeten melden voor verder transport. Den weg is slecht en ons evacuatiewagentje te zwak voor onze bagage. Na veel getob zijn we op den Kaldenkerkerweg gekomen of daar

¹⁸ Over de grens in Duitsland

begeeft het onze wagen en ligt geheel ons bezit op de straat. Moedeloos staan we daar, opeens verschijnt er een kennis die ons een groote wagen presenteert, en die we dankbaar aannemen. Vlug is onze bagage er opgesjord en verder gaat de reis. We komen aan den berg en moeten zwoegen om er bovenop te komen, de natte sneeuw maakt het klimmen zoo moeilijk. Het zweet loopt ons van het gezicht, onder deze weersomstandigheden is die Kaldenkerkerberg een heele klim, maar we houden vol en overwinnen.

Nu hebben we het vlakke terrein voor ons en gaat het Duitschland in. Onderweg zien we nog Engelsche schijnwerpers (dezelfde die onze keuken en woonkamer verlichtten) we zijn erg droevig gestemd, slechts enkele kilometers zitten we van onze bevrijders en toch moeten we weg, weg van de Maas een onzekere toekomst tegemoet. Circa 8.00 uur bereiken we moe en afgetoed Kaldenkerken. We naderen een politiepost waar men ons naar het station verwijst. We moeten proberen daar onderdak te krijgen, we krijgen van een landgenoot echter den raad daar niet heen te gaan, want dat zit geheel vol en bovendien is het er zoo koud. Met behulp van diezelfde landgenoot krijgen we onderdak in het POST HOTEL. Onze bagage brengen we in een garage, waar we om beurten de wacht houden. In het hotel zit het vol met medeburgers, het is er lekker warm maar donker. De menschen behelpen zich, er brandt een carbidlamp en een kaars. Er wordt wat gepraat en rustig afgewacht. De kleintjes krijgen slaap en worden op den harden vloer gelegd, ze slapen direct in, de grooten maken het zich zoo gemakkelijk mogelijk en wachten. Er zijn menschen die hier al vanaf Woensdag zitten te wachten. We hebben wat eten gekregen en zijn op zoek geweest naar wat water. Zoo gaan we den eerste nacht buiten onze woning doorbrengen. Om ongeveer 2.00 uur 's nachts komt de politie ons waarschuwen dat we ons gereed moeten maken, den trein is in aantocht. Het is een drukte en geroezemoes als in een bijenkorf.

Al gauw zijn we klaar om te vertrekken, de bagage is opgehaald en vooruit maar weer, den kouden winterschen nacht in. De kleintjes huilen van de kou, we moeten zwoegen met onze bagage. Op het perron is het een drukte. Duizenden menschen sjouwen hun bezittingen in veiligheid, ieder is op zichzelf aangewezen. Wij met onze 8 kinderen hebben het niet zoo makkelijk, eindelijk staan we met ons hebben en houden langs den trein.

We kunnen nog niet instappen, daar den trein elk oogenblik wat kan optrekken en waardoor we gevaar kunnen loopen dat we niet bij elkaar blijven. Het duurt echter zoo lang, dat we kou krijgen en de menschen die ons zagen staan krijgen medelijden en helpen ons bij het instappen in hun wagen. Hier zaten we al direct warm, het was een gesloten koelwagen waarin al een dertien menschen hadden plaatsgenomen.

Ongeveer 5.00 uur wordt het sein tot vertrek gegeven en reizen we verder Duitschland in. Het gaat erg langzaam, den trein is zoo groot en zoo zwaar belast dat de locomotief moeite heeft hem in beweging te krijgen. Om 9.00 uur dus na 3 uur rijden zijn we in Krefeld. Er verschijnen groote formaties Engelsche bommenwerpers, de menschen worden onrustig, de trein wordt buiten Krefeld op het reusachtig groot spoorwegemplacement neer gezet, De locomotief trekt verder, daar staan we te kijken, de vliegers laten hun bommenlast op de stad Krefeld los, vele menschen vluchten het veld in doch er gebeurt gelukkig niets. Na een paar uur wachten gaat de reis weer verder, steeds onder groot luchtgevaar.

Elke plaats welke wij passeeren heeft luchtalarm, steeds moeten we wachten tot het sein veilig gegeven is. Onder deze omstandigheden passeren we om 3.00 uur den Rijn bij Duisburg. Weer is het wachten, later bleek dat er een andere locomotief is aangezet. Voorbij Duisburg gaat het met een behoorlijke snelheid verder, we weten niet waarheen. De duisternis valt, we weten niet meer waar we zijn. Plotseling stopt den trein, we informeeren en constateeren dat we weer in het vaderland zijn. We staan op het station Winterswijk en het is Zaterdagavond 8.00 uur, We voelen ons heel wat opgelucht nu we weer den vaderlandschen bodem onder ons hebben.

We krijgen hier voor onze kleine wat melk die in de Duitse wacht wordt warm gemaakt. Na een kort oponthoud gaat de reis weer verder, om 12.00 uur zijn we in Zwolle, hier krijgen we wat te eten. Steeds verder gaat de reis, we weten nog niet waarheen, eindelijk krijgen we een station te zien en lezen de plaatsnaam: Wolvega, zodat we weten dat Friesland ons einddoel is. We reizen tot Heerenveen, hier krijgen we de eerste menschwaardige verzorging. We moeten den trein verlaten en gaan te voet¹⁹ door de stad naar een

¹⁹ Ik herinner me dat de mensen daar gewoon aan het schaatsen waren, alsof het geen oorlog was...

verwarmd lokaal, hier kan men zich wat verfrisschen en krijgen we warm eten. 's Avonds om 6.00 uur reizen we verder naar Leeuwarden, hier worden we ondergebracht in de Harmonie.

Op maandag 22 Januari moeten we naar school 4.

Op 23 Januari gaan we²⁰ Leeuwarden verkennen, we treffen enkele bekenden.

Op 24 Januari ben ik zoo ziek dat ik opgenomen moet worden in het ziekenhuis.

25 Januari en de volgende dagen verlopen voor mij erg eentonig. Ik ben blij als er bezoek komt.

Op 29 Januari gaan vrouw en kinderen Leeuwarden verlaten, ze zullen ingekwartierd²¹ worden te Suawoude, ik blijf alleen achter in het ziekenhuis.

Op 6 Februari krijg ik bericht dat onze kleine lieveling Irene, plotseling van ons is heengegaan. Ons vredeskindje²² heeft haar leven moeten geven, het is een zwaren slag die ons treft. Voor bommen en granaten, honger en kou hebben we haar kunnen beschermen, 8 dagen is zij op de plaats van bestemming en gaat plotseling van ons heen. Het is haast niet te begrijpen, Ireentje, Vredeskindje, indien wij den vrede mogen beleven zal het zonder jou zijn. Vredeskindje, gij die thans geniet van den waren vrede bij O.L. Heer, gedenk ons en wees onze voorspraak, we roepen U een tot weerziens toe.

Het is voor mij in het ziekenhuis niet meer uit te houden en 's avonds word ik door Adri uit het ziekenhuis opgehaald om me bij mijn dierbaren te voegen.

Op 9 Februari Vrijdagmorgen 10.00 uur wordt onze lieveling grafwaarts gedragen, het is in dit Protestantsche land een historisch oogenblik. Een R.K. Priester vergezeld door Adri en Tonny, komt ons kindje afhalen om het naar een gebouw te brengen waar een Engelen Mis zal worden opgedragen. Op

²⁰ Wij, de kinderen, amuseerden ons geweldig: verstoppertje spelen en dergelijke.

²¹ Toos en ik komen terecht (omstreeks 20 uur) bij de familie Pel: wij mogen bij de kachel zitten en ik moet dan erg huilen. Mevrouw Pel brengt ons naar onze slaapkamer en de volgende morgen brengt ze ons heel lief ontbijt op bed: o.a. bruin, een beetje zuur smakend brood.

²² Het Griekse woord irene betekent vrede.

dezelfde plaats, waar bij aankomst te Suawoude ons kindje is bewonderd en vertroeteld, staat nu haar stoffelijk overschot.

Toen een verwarmd lokaal, nu een koud en kaal vertrek, waar straks voor den eerste maal na misschien honderden jaren den Eucharisticus Koning zal tegenwoordig zijn. Om ongeveer 11.00 uur wordt onze lieveling, waar we allemaal zoo veel van hielden, aan den schoot der aarde toe vertrouwd. Zij ligt nu hier in dit koude land te wachten tot wij haar terug brengen naar ons warmere zuiden, waar we haar in een passender omgeving den dag der opstanding laten afwachten.

Het is een droevige plechtigheid geweest welke plaats vond onder groote belangstelling van evacuees en dorpsgenoten.

Op 11 Februari wordt door een geëvacueerde Pater Dominicaan uit Venlo weer een H. Mis gelezen. Dezen Pater zal de geestelijke verzorging van ons op zich nemen. We kunnen voortaan geregeld elke week de H. Mis bijwonen.²³

Op 28 Februari een plechtige H. Mis bijgewoond, we hebben namelijk een zingende Mis gehad. Ferry, een Haagsche vluchteling, zong het prachtige lied Panis Angelicus.

Op 1 April heeft de R.K. bevolking van Suawoude, dat zijn wij evacuees, haar Paaschplicht²⁴ vervuld. Terwijl wij ons Heer ontvingen, zong Ferry weer het prachtige Panis Angelicus.

2 April Goeden Vrijdag²⁵ des namiddags 5.00 uur hebben wij een plechtigheid met preek bijgewoond. Paaschdag hebben we geen gelegenheid om een Godsdienstoefening bij te wonen.

Tweede Paaschdag hebben wij onze kerk²⁶ versierd met boterbloemen. Om 8.00 uur wonen we een plechtige H. Mis bij waaronder Ferry het Avé Maria en het Panis angelicus zingt.

Op 9 april hooren we weer schieten, het front schijnt weer naderbij te komen.

²³ In een schoollokaal

²⁴ In de Paastijd biechten en te communie gaan; dit gebeurde al op donderdag.

²⁵ Goede Vrijdag: twee dagen vóór Pasen

²⁶ Het al genoemde schoollokaal

Op 10 April zijn de Engelsche frontvliegers zeer actief, geheel den dag zijn er in de lucht om de omgeving van Leeuwarden te verkennen, verschillende salvo's vuren ze af. Op den Rijksweg Groningen-Leeuwarden wordt een munitie-auto in brand geschoten.

Op 12 April beschieten Engelsche vliegers schepen in de vaart.

Op 13 April hooren we geheel den dag ontploffingen.

Op 14 April wordt de brug over de Vaart, aan den weg Garyp-Wartena, door de Duitschers opgeblazen. Des middags zien we 5 Duitse soldaten, ze roven nog een paar fietsen, waaronder die van Hans van der Donk. Rovende en plunderende vertrekken ze, de schoften.

Des avonds hooren we dat de Canadese soldaten in Bergum zijn. De N.B.S. van Suawoude brengen een Duitse soldaat op, die hier nog op een schip vertoefde. We hooren ook het tankgeschut en 's nachts zien we boven Leeuwarden een rooden gloed en hooren schieten.

Op 15 April om 8.00 uur de H. Mis bijgewoond, na afloop zien we een Duitse soldaat wegvoeren, het is de laatste die we hier zien, practisch zijn we hier vrij, hoewel het nog niet officieel is.

We juichen dat we eindelijk na 5 lange jaren, van het moffengespuis, het uitschot van Europa, de bloedhonden en de beulen van ons volk, het vuil van de wereld, verlost zijn.

Duur hebben we onze vrijheid moeten betalen, men ontnam ons een schat van een kindje²⁷ een lieveling die wij niet makkelijk zullen vergeten.

Des namiddags gaan we naar Bergum om onze bevrijders te begroeten, heel het dorp is in een vlaggenzee veranderd en er is een drukte van jewelste. We zijn erg gelukkig dat het zoover is, na al de doorgestane ellende kunnen wij weer vrij adem halen, we leven weer in ons Nederland.

Op 16 April is het feest in Suawoude. Geheel het dorp vlagt en ieder draagt oranje, des middags gaan we allen met de Harmonie naar Zwartewegsend. We hebben met een Canadees staan praten, geheel het Noorden zou bevrijd

²⁷ *1 juni 1944

zijn. Men hoort nog wel wat gerommel, men denkt aan den afsluitdijk. De bevolking hier is er genadig afgekomen, ook Leeuwarden is zonder slag of stoot genomen.

Op 19 April verschijnt er een legerauto met 2 soldaten, 't blijkt dat ze eieren komen ophalen. We rooken vandaag de eerste Engelsche sigaretten.

Op 20 April 's avonds gezellig met 2 Canadeesche samen geweest in het kwartier van Adri. We rooken sigaretten en de vrouwen krijgen bonbons.

Op 4 Mei heeft er een belangrijke gebeurtenis plaats in onze tijdelijke woonplaats. De Hatchyké-Brothers, dit zijn Theus en Maarten Hemminga uit Schiedam, Harry Bakker, Hans en Ferry van der Donk, uit Den Haag, geven een gezelligen avond, de baten zijn voor de nabestaanden der illegale strijders. Het is voor de jongens een groot succes geworden.

Op 5 Mei is geheel het dorp in vlaggentooi, men vertelt dat geheel Nederland vrij is. 's Avonds wordt de Fuhrer verbrand.

7 Mei het Duitsche leger capituleert en Europa is van een vijand verlost zooals den wereld er nog nooit een gekend heeft.²⁸

Op 17 Mei viert Suawoude het bevrijdingsfeest. Des middags heeft er een groote optocht plaats.

Op 20 Mei zien we een transport krijgsgevangen soldaten, ze worden per schip vervoerd, richting Leeuwarden, er zijn ook enkele Grünen bij, deze bloedhonden zullen misschien wel tot andere gedachten komen.

Op 30 Mei krijgen we te hooren, dat we op Maandag 4 Juni zullen réevacueren, dus we gaan naar huis, naar ons heerlijk zuiden. Eindelijk zullen we dan ook werkelijk vrij zijn.

4 Juni, van ons vertrek is niets gekomen, moedeloos²⁹ en vol wrok wandelen we door deze negorij. Het leven heeft geen waarde voor ons zoo lang we hier

²⁸ 8 mei word ik negen jaar: als cadeau krijg ik van de familie Pel een clown met een paraplu waar ringen overheen moeten worden gegooid. Dit is een van de weinige stukken speelgoed uit mijn kinderjaren die ik nog bezit.

²⁹ Er is even sprake geweest van een huisje aan het eind van het dorp, dat wij misschien zouden kunnen gaan bewonen.

moeten blijven. Zelf staan we machteloos, we moeten maar afwachten wat anderen met ons van plan zijn.

Op 6 Juni moet ik op het evacuatie-bureau te Bergum verschijnen, een klein sprankje hoop voor vertrek hebben we. Te Bergum aangekomen blijkt het om geld te doen zijn. Ik moet namelijk fl. 600,= betalen voor evacuatie-kosten.³⁰

Op 8 Juni krijgen we mondeling bericht van den Dominee, dat we Zondag 10 Juni kunnen vertrekken.

Op 9 Juni krijgen we officieel bericht. We zijn erg blij, kunnen het haast niet gelooven en denken telkens dat er nog wat tusschen zal komen. Des avonds gaan we overal afscheid nemen. Na den ganschen nacht wakker te hebben gelegen is het eindelijk Zondagmorgen 5.00 uur. We maken ons reisvaardig want om 7.00 uur zullen we door den kwartiergever van Adri naar Bergum worden gebracht.

Daar aangekomen is het een hele drukte, eindelijk wordt ook ons een wagen aangewezen, de bagage wordt ingeladen, daarna stappen we zelf in de auto en om 9.06 uur verlaten we Bergum. De groote reis naar huis is begonnen, de chauffeur houdt er een flink tempo in. De wegen zijn slecht, we worden door elkaar geschud, maar vol goeden moed wordt alles doorstaan. Onderweg is nog niet veel te zien. Deventer is de eerste plaats waar we zien dat er oorlog is geweest.

Zutphen is zwaarder getroffen, doch Arnhem is verschrikkelijk. Nijmegen is ook erg maar dat is al langer geleden gebeurd. De dorpen welke we volgen dragen allen de kenteekenen van den oorlog. Eindelijk komen we op Limburgsche bodem, het Limburgsche Volkslied wordt gezongen, we krijgen warme koffie met biscuits en weer verder gaat de reis. We rijden door het geteisterde gebied, puinhopen, en nog eens puinhopen. Kapot geschoten huizen, het gehele Noord Limburgsche land is een puinhoop. We naderen bekende streken. Velden wordt gepasseerd en steeds maar ziet men puin. Dan naderen we Genooi en eindelijk om 4.30 uur de stad.

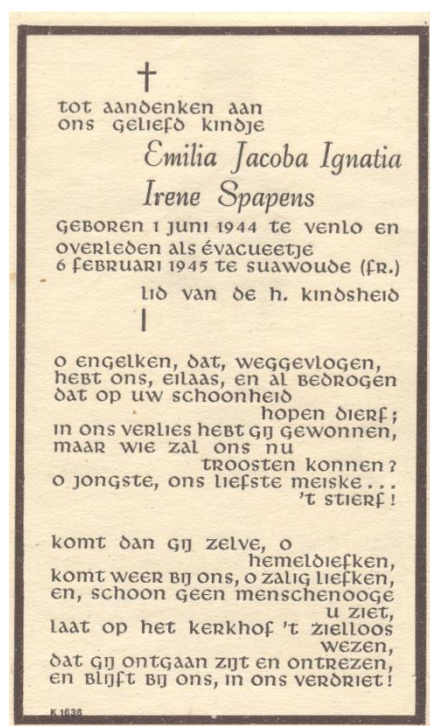
Bij de H. Hartkerk moeten we uitstappen, dit bleek later een misverstand te zijn. Padvindere en verkenner zorgen voor onze bagage en nu door het ons

³⁰ Naderhand, toen we weer in Venlo waren, moest er nog meer betaald worden.

dierbaar geworden Venlo naar huis. Ongeveer 6.00 uur zijn we in de Waldeck Pymontstraat. De burens komen aangelopen en we worden hartelijk welkom toegeroepen, bloemen worden aangebracht

De familie Jacobs³¹ heeft voor koffie en koekjes gezorgd, oude bekenden komen praten, enfin we zijn thuis. Het leed is geleden, ons huis hebben we in goeden staat aangetroffen, op een kleinigheid na is alles nog aanwezig.

Alleen dat eene hebben we niet meer. Ons lief klein vredeskindje Ireentje!

Zelf bewaar ik een fijne herinnering aan die evacuatieperiode: komend uit Venlo, dat zwaar getroffen werd door de oorlog (razzia's, bombardementen, hongersnood), was Suawoude voor mij in een paradijs:

-van de oorlog was er weinig te merken: geen bombardementen, geen razzia's; ik geloof dat er in mijn periode één keer een Duitser in het dorp gesignaleerd is.

³¹ Onze naaste burens; blijkbaar waren er toch mensen ontsnapt aan de evacuatieverplichting...

-geen hongersnood: ik hoefde niet meer bij mensen in de omgeving aan te bellen en om een boterham te vragen, waarbij ik één keer werd weggejaagd. Iedere dag gingen we bij de buurman, boer Bosma (?), melk halen en dan moesten we van de lieve mevrouw Pel in de keuken net zo lang de melk in een fles schudden tot er een laag room op lag. Wat een verschil met de voorafgaande periode!

-ik hoefde als katholiek jongetje niet naar school (waarom eigenlijk niet??) en als Jan Pel wel naar zijn school vertrok, ging ik naar de buurman en maakte daar alles mee wat er zoal op een boerderij te beleven valt. Na schooltijd gingen Jan en ik doen wat men in Friesland doet: polsstok springen en kievitseieren zoeken. Niemand had blijkbaar in de gaten dat de gevluchte kinderen zoals ik niet naar school gingen. Was er in de school geen plaats voor ons? Speelde het verschil in godsdienst een rol? Hoe dan ook, voor mij was het een heerlijke tijd: ik (acht jaar!) mocht de paarden mennen en bovenop het hooi liggen. Vanaf september 1944 hadden we toch al geen school meer gezien: dat was vanwege de bombardementen en de beschietingen van de Engelsen, die aan de overkant van de Maas lagen, te gevaarlijk. In september 1945 mocht ik de derde klas overslaan, wat ik nooit als een gemis ervaren heb.

Een heerlijke tijd! Geen oorlogsgeweld, geen honger, niet naar school!

Mijn ouders en zeven andere broers en zusjes hebben het verblijf in Suawoude op hun eigen manier ervaren: mijn oudste broer was verliefd op de dochter van de schilder, maar dat leverde natuurlijk grote problemen op. Mijn ouders hebben altijd verdrietig teruggekeken op deze periode: zij bewoonden in het huis van de bakker een zolderkamer en hun jongste kind, mijn zusje Irene, is daar gestorven. De tekst van het gedachtenisprentje met een gedicht van Guido Gezelle, heb ik hierboven opgenomen. Er waren toen zelfs problemen bij de vraag of een katholiek kind begraven mocht worden op een protestants kerkhof! Na de oorlog hebben mijn ouders haar opgehaald en begraven in het dorp waar Van Gogh gewoond heeft en ikzelf geboren ben: Zundert. Het moet voor mijn ouders een ramp zijn geweest met acht kinderen door de Duitsers uit hun huis gejaagd te worden, te voet door de sneeuw met vele anderen naar Kaldenkirchen te moeten lopen, via Duitsland op den duur in een goederenwagon weer in het ook nog niet bevrijde deel

van Nederland terug te komen, en dan verzeild te raken in een voor hen onbekende streek, waar na een verblijf in de Harmonie in Leeuwarden, hun gezin in Suawoude over het dorp verspreid³² zou worden. Hun jongste kind overleefde het niet.

Toen ik vijftig was, wilde ik dat dorp uit de oorlogstijd nog wel eens terugzien en met Elly, mijn vrouw, heb ik de reis gemaakt: de grote boerderijen uit mijn kinderherinnering bleken nu, in mijn grote-mensen-ogen, vaak heel klein te zijn. Ik vond Suawoude wel heel schilderachtig.

Bij die gelegenheid heb ik foto's gemaakt van de huizen waar wij ondergebracht zijn, ook van het huis van de bakker.

Met Jan Pel heb ik nog regelmatig contact: na onze reis naar Suawoude heb ik dankzij een overlijdensadvertentie het spoor naar hem teruggevonden. Daarna is hij met zijn zussen een paar keer bij ons in Breda geweest en wij bij hen. Begin dit jaar (2015) schreef Jan mij dat zijn vroegere dorpsgenoot, Johannes van der Veen, zoon van de bakker, contact zocht met evacuees. Ik heb hem in eerste instantie mijn hierboven weergegeven eigen herinnering aan de evacuatie gestuurd. Ik kan me hem nog vaag herinneren: in 1945 was hij, denk ik, een jaar of twee. Vermoedelijk is er door zijn ouders naderhand in zijn bijzijn nog wel eens gesproken over het evacueetje dat bij hen op zolder is gestorven. Het grafje in Wernhout wordt nog steeds verzorgd. Heel af en toe ga ik daar naartoe en pink dan een traan weg.

Wim Spapens

22 maart 2015

³² Toos en ik kwamen terecht bij Dominee Pel.